

ODISEJA S RANJENICIMA NA MORU

Nakon kapitulacije Italije u rujnu godine 1943. čitava obala Hrvatskog primorja s otocima bila je oslobođena od okupatora. U Crikvenici je odmah formirana komanda mornarice za Hrvatsko primorje, i Istru, koja pod svoju kontrolu preuzima sve operativne zadatke borbe protiv neprijatelja na moru, a također i svu lučko-administrativnu kontrolu nad podređenim područjem i morskim akvatorijem. Kasnije formiranjem jedinstvenog štaba Mornarice NOVJ-e za čitavu obalu i podjelom obale na pomorske sektore, komanda mornarice za Hrvatsko primorje i Istru postaje Štab II pomorskog obalnog sektora (skraćeno II. POS).

Nijemci ponovo okupiraju našu obalu

Međutim, Nijemci se nisu mogli pomiriti s gubitkom istočne obale Jadranskog mora, jer je to bitno utjecalo na njihove strategijske planove za daljnju operaciju Jugoslavije, ali i šire za okupaciju čitavog Balkana. Radi toga oni su organizirali i ostvarili operaciju (Wolkenbruck« radi ponovnog zauzimanja Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara.

Jedinice njemačke 71. divizije i oklopne divizije »Herman Göring iz sastava 2. okplonog SS korpusa »Hauser«, koji je za tu operaciju prebačen iz Italije, krenule su 7. listopada 1943. iz Rijeke i za dva dana zauzele glavne prometnice od Rijeke do Crikvenice, odnosno od Rijeke do Delnica, sa svim nastanjenim mjestima na tom području.

U takvoj situaciji Štab II. POS-a morao se iz Crikvenice povući dalje na jug i nakon kraćeg premještanja iz mjesta u mjesto konačno se smjestio u Senju.

Senj je u to vrijeme važna partizanska luka i preko nje održavaju se veze s Dalmacijom. Dolaze brodovi s ratnim materijalom, hranom i svim što je potrebno za daljnju obranu zemlje. Iz Senja polaze naše jedinice i na razne vojne operacije na moru i na obali.

S obzirom na dolazeću njemačku ofanzivu kao i na mogućnosti boljeg liječenja naših ranjenika u savezničkim bolnicama u Italiji, Glavni štab Hrvatske donosi odluku da se najteži ranjenici iz naših partizanskih bolnica prebace preko Senja brodovima na Vis, a odatle dalje u Bari. Štabu II. POS-a naređeno je da organizira pomorski transport ranjenika.

Prvi transport ranjenika

Prvi transport ranjenika organiziran je parobrodom »Cetina« iz luke Stinica kod Jablanca. Ovaj parobrod prije okupacije bio je vlasništvo »Jadranske plovidbe« iz Sušaka i plovio je na lokalnim obalnim linijama. U sastav Komande Mornarice za Hrv. Primorje i Istru ušao je odmah nakon kapitulacije Italije, kada je posada isplovila iz sušačke luke i prešla na stranu partizana izbjegavši tako da ga talijanska komanda iskoristi za evakuaciju svojih vojnika prema Italiji. Sada se nalazimo pod zapovjedništvom kaptana Vojislava Ivoševića, koji je iza sebe imao već nekoliko uspješnih akcija na moru i okršaja s njemačkim avionima. Međutim, brod je raspolagao vrlo malim zalihama ugljena za loženje kotlova. Nešto malo kamenog ugljena iz Raše koji se zatekao na brodu prilikom kapitulacije sada se miješao s drvenim ugljenom, koji se kopao u »partizanskom rudniku« u selu Kolanu na otoku Pagu i na brodove ukrcavao u Novalji. No, taj ugljen bio je mnogo manje kalorične vrijednosti, pa je tako i brzina brodova bila mnogo manja od normalne. Takvim malim, neudobnim i nesigurnim brodom trebalo je sada prevesti prve ranjenike iz Senja preko Visa do Barija.

U polovici prosinca godine 1943. iz pravca Otočca kretali su se kamioni natovareni teškim ranjenicima. Izrovanim putevima, uz jauke iscrpljenih ranjenika, kretali su se prema luci Stinici, podno Velebita, gdje je čekala zakamuflirana »Cetina«. Za ukrcaj ranjenika izabrana je ova mala luka, jer je od napada neprijateljskih aviona pružala ipak nešto više sigurnosti nego luka Senj. Prekaljeni borci kordunaških, ličkih, primorskih i banijskih brigada kretali su na dugi, težak, opasan i do kraja nesiguran put. Dolaskom u Stinicu većina tih boraca prvi put je ugledala more.

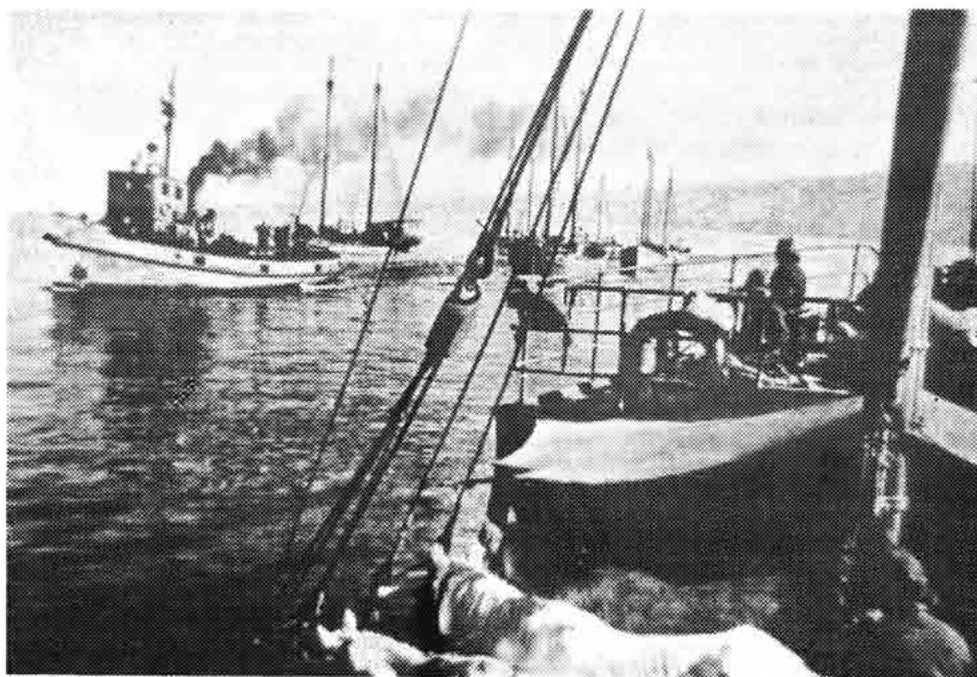
Ranjenici su pažljivo ukrcavani na brod i smještavani na brzinu u adaptiranu unutrašnjost broda, u bivše putničke prostorije, u prostor za teret ili u onaj određen za posadu broda. Trebalo je iskoristiti svaki slobodni prostor kako bi se ukrcao čim veći broj ranjenika, jer tko zna hoće li postojati mogućnost za upućivanjem daljnjih transporata, s obzirom na to da Nijemci svakog časa mogu okupirati i ovaj mali dio još slobodne obale.

Mnogi od tih partizanskih heroja, da su to mogli, najradije bi se bili vratili u svoje planine i šume, u svoja sela, jer ovo more pred njima ne obećava ništa dobro. A da su još znali kakvoj se opasnosti izlažu ploveći tim brodom! Na čitavoj ruti brod je svakog časa mogao naići na njemačke brodove ili mine ili biti izložen napadima aviona.

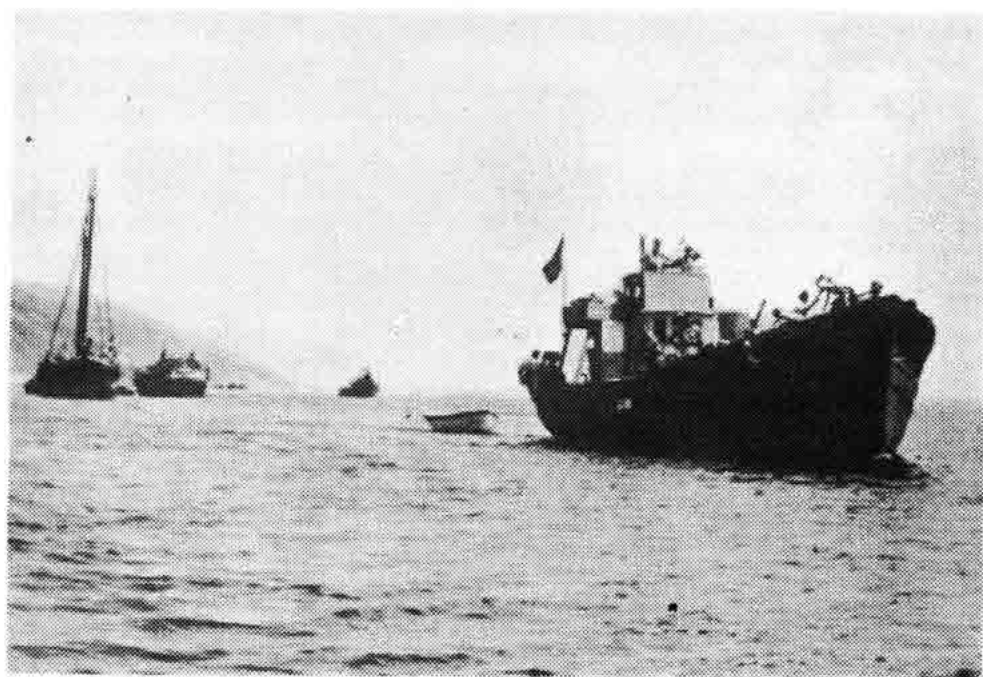
Postavljalo se pitanje kako zaštititi naše ranjenika. Za svaki slučaj na brod je postavljena velika međunarodna oznaka Crvenog križa, isti znak nosilo je i sve sanitetsko osoblje, a nitko od posada nije smio nositi oružje. Koliko to može pomoći u slučaju susreta s Nijemcima, koliko se može računati na njihovu humanost za koju su u toliko prilika pokazali da je ne posjeduju! Pod takvim turobnim mislima ukrcavani su ranjenici na »Cetinu«.

»Cetina« ostala bez ugljena

Brod je isplovio iz Stinice i zaustavio se na Rabu da popuni zalihe vode i hrane, a zatim isplovio prema Dugom otoku. Tu je zakamufliran čekao da

Sl. 128 i 129 — Brodovi Mornarice NOVJ u plovidbi Podgorskim kanalom, mj. travanj 1945.

slijedeću noć zaposlovi prema Visu. Na brodu je vladala nervoza. Iscrpljeni ranjenici uopće nisu reagirali na svaki potez sanitetskog osoblja. Međutim, komandantu Ivoševiću i posadi bilo je još gore i crne slutnje nadvijale su se nad njihovim glavama. U spremištu je bilo sve manje ugljena. Hoće li biti dosta da stignu do Visa ili će se ujutro naći zaustavljeni na pučini kao živa meta njemačkim avionima? U sumrak slijedeće noći zaplovidili su prema Visu. U toku noći vožnja je tekla normalno, ali zalihe ugljena bivale su sve manje. »Barba« Ivošević svakog je časa izmjenjivao zabrinute poglede s upraviteljem stroja koji je sa ložacima pokušavao ostacima ugljena najekonomičnije ložiti kotlove. Ali ipak tlak pare u kotlu pado je sve niže i niže a s njim se smanjivala i brzina broda. Iako Vis već nije bio daleko, za »Cetinu« se činio nedohvatljivim. »Svanuće na moru ne smije nas dočekati«, mislio je kapetan Ivošević. Ali što učiniti? Ivošević tada izdaje naređenje da se na brodu demoliraju svi drveni predmeti, po palubi, u kabinama i salonima. Vatra u ložištu brzo guta drvene dijelove broda, ali para u kotlu ponovno se pomalo diže. Iz dimnjaka »Cetine« diže se gusti dim, a brod sve brže i brže grabi prema Visu. Na licima posade osmijeh. Zadnjim otpacima drva s palube »Cetina« u zoru uplovljava u višku luku.

Nakon odmora iscrpljenih ranjenika put od Visa do Barija bio je samo rutinski.

U štabu II. pomorskog obalnog sektora odmah se nakon isplavljenja »Cetine« pristupilo organiziranju drugog transporta ranjenika.

Drugi transport ranjenika

U senjskoj luci, u početku siječnja 1944. godine, nalazila su se tri veća motorna jedrenjaka — »Arduino«, »Bog s nama« i »Marjan« — koji su s Visa dopremili u Senj hranu i vojnu opremu. Na povratnom putovanju za Vis na njih je trebalo ukrcati ranjenike. Kamioni koji su iz Like dovodili ranjenike vozili su natrag u Liku materijal iskrعان s tih brodova. Tako su ranjenici u Senj počeli stizati već prvog siječnja, a zadnji kamion stigao je slijedećeg dana poslije podne. Kada je s ukrcajem ranjenika bilo sve gotovo, trebalo je još iste noći, 2. siječnja, isploviti prema Visu. Ali bura koja je puhala već nekoliko dana nije dopuštala isplavljenje brodova iz senjske luke, a daljnje zadržavanje u luci bilo je također vrlo opasno. Njemačka avijacija stalno je patrolirala vodama sjevernog Jadrana i napadala brodove u našim lukama. Tri broda s ranjenicima u senjskoj luci mogla bi im biti odlična meta. Ali isploviti se nije moglo, jer je puhala prava »senjska« bura.

Kada je slijedećeg jutra, 3. siječnja, iz Senja javljeno u Glavni štab Hrvatske da brodovi s ranjenicima zbog bure nisu mogli isploviti, drugovi u Štabu to nisu mogli nikako shvatiti i oštro su ukorili rukovodstvo u štabu II. POS-a što tako dugo zadržava ranjenike u luci i izlaže ih nepotrebnoj opasnosti. Slijedilo je naređenje da se te noći mora isploviti iz Senja bez obzira na vremenske prilike. Pomorci u štabu II. POS-a, kao i oni na brodovima, razmišljali su što napraviti. Bilo im je jasno da oni koji su izdali naređenje za isplavljenje ne poznaju čudi mora, a posebno ne poznaju prave »senjske« bure. Nadati se je moglo jedino da će bura nešto popustiti jer je puhala već nekoliko dana.

Isplovljenje iz Senja

Na sreću tako je i bilo! Bura je popustila i 3. siječnja poslije podne tri broda nakrcana ranjenicima napustila su senjsku luku i uputila se prema Rabu.

Međutim, briga za sudbinu ranjenika ukrcajnih ranije na brod »Cetina« koja je tako mučila rukovodioce II. POS-e sve do trenutka dok nisu dobili obavijest o sretnom dolasku »Cetine« na Vis, pridonijela je donešenju odluke da se ovaj put brodovi s ranjenicima ne prepuste na milost i nemilost neprijatelju, već da se za plovidbu nesigurnim vodama odrede dva naoružana broda iz flotile tog Sektora za njihovu pratnju. Također je i komesar II. POS-a drug Branko Mamula, koji je tek nedavno došao na dužnost u mornaricu i koji se na moru isto tako snalazio kao i većina ranjenika ukrcajnih na brodovima, jer je i sâm Kordunaš, odlučio je da naoružanim brodovima krene u pratnju ranjenika.

Za pratnju brodova s ranjenicima određeni su patrolni brodovi PČ 1 »Jadran« i PČ 3 »Škampo«, koji su isplovili iz Jablanca i prihvatili transportne brodove na Rabu.

Ovi naoružani patrolni brodovi bili su manji ribarski brodovi, kočari, koji su tek nedavno dobili svoje naoružanje i tada su se nalazili u sastavu Flotile II. POS-a čiji je komandant bio Miroslav Dragustin, a komesar Slavko Ružić.

PČ 1 »Jadran« bio je ranije kočar iz Novalje na otoku Pagu, vlasništvo Benjamina i Nikole Sestana, nosivosti 25 tona, a brzine 7 čvorova. Naoružan je bio jednim mitraljezom i jednim puškomitraljezom. Imao je posadu od sedam članova, komandant je bio Venrik Tončić, a njegov zamjenik Miljenko Soić.

PČ 3 »Škampo«, kočar iz Zadra, nosivosti 15 tona, a brzine 8 čvorova. Naoružan jednim mitraljezom od 15 mm i jednim od 7 mm i lakim bacačem. Posada je također imala 7 članova, komandant je bio Miroslav Dragustin, a njegov zamjenik Ante Jerković.

Kasnije se osiguranju priključio i PČ 2 »Macola«, ribarski brod tvornice sardina iz Lošinja, vlasništvo I. Mazzole iz Genove, nosivosti 30 tona, a brzine 7 čvorova. Naoružanje jedan mitraljez i jedan puškomitraljez. Imao je posadu od 8 članova, komandant je bio Petar Turčić, a njegov zamjenik Viktor Žgur.

Evo što o putovanju ovog konvoja s ranjenicima priča tadašnji komesar II. pomorskog obalnog sektora drug Branko Mamula:

Odiseja na moru

Navečer 3. siječnja brodovi s ranjenicima i brodovi pratnje nalazili su se vezani u rapskoj luci. Bura je dalje puhala i činilo se da će nemoguće biti prosljediti put prema Dalmaciji. Ranjenici na brodovima bili su vrlo iscrpljeni od naleta jake bure koja je brodove pratila na relativno kratkom putu od Senja do Raba. Međutim, jedan mornar s PČ 3, inače crikvenički ribar koji je poznavao čudi senjske bure, pogledavao je stalno u nebo pa u more, prišao komandantu Dragustinu i rekao mu da je najbolje odmah isploviti jer će bura privremeno oslabiti i to treba iskoristiti. Povjerovali smo iskustvu tog ribara i odmah isplovili. Kada su brodovi stigli do rta Luna na Pagu, naišli su na jako uzburkano more, borbu juga i bure. Brodovi su bacani kao

ljuske od oraha. Iz njihovih utroba čulo se samo jecanje i zapomaganje ranjenika. Njihova bol pomiješana sa strahom bila je neizmjerena. Vidljivost je bila sve manja. Počelo je i kišiti, a zatim je brodove uhvatila i snježna mećava. U takvoj situaciji konvoj se raspršio. Patrolni brodovi neprestano su kružili i tražili ne bi li negdje pronašli brodove s ranjenicima. Da bude situacija još teža, na PC 3 pokvario se i kompas, ali PC 3 je uporno i dalje nastavio s tražnjem brodova.

Nakon puna dva sata pretraživanja konačno su na obali otkrivena neka svjetla. Utvrdili smo da se radi o Novalji na Pagu. Pretpostavljali smo da u Novalji nema neprijatelja i da će biti najbolje da s konvojem predanimo u Novalji. Ako bi nas Nijemci iz mjesta Pag i pokušali napasti, uvijek ćemo imati dovoljno vremena isploviti iz luke. Ali prije svega trebalo je pronaći izgubljene brodove.

Predah ispred Novalje

U međuvremenu bura se ponovno pojačala. Horizont je bio pročišćen i ubrzo su pronađeni motorni jedrenjaci »Arduino« i »Bog s nama«, ali »Marjana« imao slabiji motor, priča Mamula, bojali smo se da ga vjetar ne odbaci prema Cresu i Lošinju, gdje su bili Nijemci. Trebalo ga je svakako pronaći. Međutim, mornari koji su poznavali kapetana »Marjana« tvrdili su da se njemu ne može ništa dogoditi jer je odličan pomorac i još bolje pozna uvjete kraja u kojem plovi. Sigurno se negdje vuče uz samu obalu otoka i u slučaju teškoća on će se usidriti blizu obale.

Pretražujući obalu PC 3 je tako ušao i u uvalu Jakišnica, ali tu se nasukao na podvodni sprud. Uza sve napore čitave posade brod se nije mogao odsukati. U međuvremenu »Arduino« i »Bog s nama« plovili su prema Novalji, a mi još nismo uspjeli ispitati je li Novalja zaista slobodna od neprijatelja. Radi toga nekoliko drugova s PC 3 iskrcalo se na obalu i trčeći uputilo prema Novalji da ispita situaciju. Međutim, ubrzo ih je umirio jedan seljak koji ih je obavijestio da u Novalji nema neprijatelja. No i na PC 1 koji je pratio brodove s ranjenicima prema Novalji bili su oprezni i nisu željeli da ih neprijatelj iznenadi pa su odlučili da ne uplove u luku Novalja već su se privezali uz nezaštićenu obalu između Jakišnice i Novalje.

Kada smo se uvjerali da je s brodovima i ranjenicima sve u redu, trebalo je hitno nešto poduzeti za spašavanje nasukanog »Škampa«, jer je i on mogao vrlo lako postati plijen neprijatelja. Iz Lučkog ureda u Novalji pozvali smo, sjeća se Mamula, štab Sektora u Senju, obavijestili ih o nasukavanju »Škampa«, tražili da poduzmu korake za njegovo odsukavanje, a u pratnju da upute PC 2 »Macolu«, koji je bio u Jablancu.

Slijedeći dan. 4. siječnja, protekao je bez većih uzbuđenja. Bura se čas pojačavala, čas stišavala, ali brodovi su bili sigurni u svom vezu, a odmor je još najviše koristio ranjenicima, kako bi se bar malo odmorili i oporavili za daljnji put koji ih je čekao slijedeće noći. Predvečer stigao je i PC 2 i pridružio se konvoju. Uz zalazak sunca nastavljeno je putovanje. Patrolni brodovi ponovno plove uz brodove s ranjenicima i svi zajedno kreću prema otoku Maonu, a odatle uzimaju kurs prema otoku Istu. Sve se čini nekako normalno, vjetar nije toliko jak, pa se kod svih budila nada kako će te noći zadatak biti izvršen i kako će brodovi s ranjenicima biti predani na Dugom otoku brodovima flotile III. POS-a, koji će ih pratiti dalje do Visa.

Nevolja za nevoljom

Sto je konvoj dalje odmicao, bura je opet bila sve jača. Transportni brodovi koji su nešto ranije bili digli jedra počeli su ih opet skupljati. Kako je PC 2 imao nešto manju brzinu od ostalih brodova, a iz vremena kada je još bio ribarski brod ostalo mu je jedro, to je komandant Pero Turčić također bio odlučio da radi povećanja brzine digne to staro jedro. Ali snažni naleti vjetra opasno su naginjali brod. U jednom momentu s palube su u more poletjele bačve s rezervnom naftom, kao i one sa slanim sardelama, jedinom rezervom hranom koja je bila na brodu. S mnogo napora posada je uspjela skinuti to nesretno jedro.

Bura je i dalje puhala nesmanjenom žestinom. Međutim, kako je vjetar puhao u krmu, brzina brodova se povećavala i na brodovima je opet zavladao vedrije raspoloženje. Ali ne za dugo! Uskoro smo osjetili, kaže Mamula, da naš PC 2 poskakuje po morskom dnu. Krv nam se sledila. Hoćemo li izgubiti i ovaj brod? Na našu sreću čvrsto dno »Macole« izdržalo je snažan udar i sretno smo prošli preko hridi Planičić, koja se nalazi lijevo od otočića Planika, a između otoka Maona i Oliba.

Da ne bi koji brod naišao za nama, nasukao se ili razbio, s »Macole« smo bacili crvenu raketu kao znak opasnosti. No ovaj signal ranije nije bio dogovoren, tako da su ga ostali različito protumačili — jedni su mislili da je došlo do napada njemačkih pomorskih snaga, jer su oni označavali često početak napada baš crvenim raketama, dok su drugi mislili da se naš brod nalazi u opasnosti i pošli su da mu pruže pomoć, a to je bilo baš ono što mi nismo željeli. Motorni jedrenjaci sa zbunjenim posadama približili su se previše plitkim obalama otoka Oliba i »Bog s nama« nasukao se na jedan sprud. Donesena je odluka da se svi ostali brodovi sklone u Uvalu sv. Nikola na Olibu i odmah pristupi spašavanju jedrenjaka s ranjenicima. Ta je odluka donesena iako se znalo da je Uvala sv. Nikola otvorena prema plovnoj ruti koja je vodila iz Trsta, Pule i Lošinja do Zadra i kojom su se Nijemci intenzivno služili. Ali drugog izlaza nije bilo. Napokon, »Bog s nama« je odsukan i on se pridružio drugim brodovima na novom sidrištu.

Kamufilirani brodovi u Uvali sv. Nikola proveli su čitav dan 5. siječnja. Ova duga i neudobna vožnja izazvala je dosta nemira i među ranjenicima. Iako detaljno nisu znali što se događa, uviđali su da plovidba ne teče normalno. Bilo je i nešto panike, ali komesar Mamula, angažirajući nekoliko ranjenika, članova Partije i SKOJ-a, uspio je uvjeriti ostale ranjenike da su najveće teškoće prebrođene i da će oni za daljnje dvije noći biti na Visu. Kada su se smirili, počele su se prepričavati zgone i nezgone s vožnje. Zadirkiivali su one malodušne koji su tražili da se vrate na kopno. Tako su zadirkiivali i jednog borca koji je tražio od komandanta broda, kada su se nalazili na pola puta između Paga i Oliba, da ga odmah iskrca, a on će se pješke vratiti na Kordun. A taj je borac bio teško ranjen u obje noge i nepokretan.

Bura je popuštala i dok su mornari lješkarili na škrtom zimskom suncu, jedan od mornara, otvorenih ustiju, ali ne ispuštajući nikakav glas, upirao je prstom prema pučini. Iza rta pojavljivala se prova nekog velikog broda koji se je kretao iz pravca Silbe prema Zadru. Bio je to veliki transportni brod od desetak tisuća tona nosivosti. Hoće li nas opaziti? Hoće li skrenuti da nas napadne u maloj uvali? Kad se brod više približio, na njemu su se

mogli raspoznati protuavionski topovi i zastava s kukastim križem. Pratili smo ga netremice dalekozorima, ali na brodu nismo primjećivali nikakve pokrete koji bi mogli pokazati da nas Nijemci kane napasti. Brod je lagano zamicao iza suprotnog rta Uvale sv. Nikole i sve se više udaljavao. Svima nam je bilo lakše. I ranjenicima, od kojih su mnogi bili na palubama i sunčali se, a koji su prvi put vidjeli jedan tako veliki brod, i posadama naoružanih brodova koje nisu mogle računati da bi se mogle ravnopravno boriti s nadmoćnim neprijateljem.

Ipak — na cilju!

Kad se spustila noć, konvoj je opet bio spreman za isplavljenje. Prije isplavljenja dobro je osmotrena ruta kojom su se mogli pojaviti njemački ratni ili naoružani transportni brodovi, jer iako kratak, prijelaz između Oliba i Ista bio je vrlo opasan zbog mogućnosti susreta s njima.

Patrolni čamci uzeli su u tegalj dva sporija motorna jedrenjaka i tako je povećana brzina za prijelaz preko njemačke plovne rute. Sretno je konvoj doplovio do otoka Ista i uplovio u prolaz Zapuntel, između otoka Ista i Molata. Patrolni brodovi oslobodili su jedrenjake i uputili se da izvide prolaz i luku Ist, jer su se Nijemci znali često zadržavati na ovom otoku budući da se nalazi na njihovu plovnom putu, pa su se tu znali zaustavljati, a upravo je PC 2 prilikom zadnjeg pristajanja u Istu vodio ovdje s njima borbu.

U luci Ist susreli smo se s drugim konvojem od četiri broda s hranom, koji je u pratnji naoružanog broda NB 7 »Enare« iz sastava flotile IV. POS-a, a pod komandom Ante Jeričevića, plovio iz Visa u Senj, odakle će se za nekoliko dana s novom grupom ranjenika vratiti na Vis.

Preostali dio puta od Isa do Dugog otoka protekao je bez poteškoća. U mjestu Božava brodove s ranjenicima prihvatili su patrolni brodovi III. POS-a, a patrolni brodovi PC 1 »Jadran« i PC 2 »Macola« vratili su se u Senj prateći motorni jedrenjak »Sloga« nakrcan ratnim materijalom. U međuvremenu je grupa radnika sa škvera u Supetarskoj Dragi na otoku Rabu odsukala i osposobila PC 3 »Škampo« tako da se je i on vratio na nove zadatke — završava priču o ovoj uzbudljivoj epizodi iz vremena partizanskog rata na moru tadanji komesar II. pomorskog obalnog sektora drug Branko Mamula, kome je ovo također bio prvi susret s morem i nezaboravno krštenje.*

Do 16. siječnja godine 1944. kada se II. POS morao povući iz Senja pred napadom Nijemaca, još nekoliko transporata ranjenika uspješno je iz Senja sprovedeno za Vis i dalje u bolnice u Italiji.

---

* Admiral Branko Mamula danas je načelnik Generalštaba JA.